het Goddelijk bewustzijn, inzake de Openbaring, zich bespeuren liet. Stond nu Jesaia, als schier geheel eenig profect, de hoogste in rang, graad en orde, dan vloeit hieruit met noodzakelijkheid voort, dat er onder alle profeten niet één geweest is, bij wien die gemeenschap van het eigen bewustzijn met het bewustzijn van God zoo ver en zoo diep doordrong, als bij den Vorst onder de Zieners. Dit nu bracht van zelf te weeg, dat, voor zoover God het noodig keurde, hetgeen in het bewustzijn Gods als voorkennisse aanwezig was, door den Heiligen Geest ook in het bewustzijn van deze hoogsten profect kon worden ingedragen. En hieraan nu juist beantwoordt de rijke schat van profetie, die ons in Jesaja 40—66 geboden wordt, geheel en al. Het is in deze wonderschoone en majestueuze profetieen bijna eenigelijk God zelf die spreekt en getuigt, wel *door* het bewustzijn en *door* het woord van den profeet, maar toch zoo, dat het bijna steeds het Goddelijk bewustzijn is waaruit het getuigenis opkomt, zij 't al zóo dat het bewustzijn van den profect zelf hierbij voertuig van de mededeeling wordt. Hieruit nu is het te verklaren, dat ten leste de profeet zelf bijna geheel zich verliest, en in zijn eigen bewustzijn geen andere werking meer voelde opkomen dan van het Goddelijk bewustzijn, dat in hem dringt, hem overleidt, hem opneft, en hem tot een volkomen en heilig instrument maakte van de Goddelijke openbaring.

Zoo nu geraakte de Bijzondere Openbaring tot een uitkomst, die vlak het tegendeel bewerkt van wat de in hun geloof wankelende critisch geleerden bedoelden. Zij verstonden Jesaja 40–66 alsof het, uit Jesaja's pen gevloeid, naar onze meening, niet dan een bloot machinaal boeken van een dictaat ware geweest. Nu daarentegen komt 't juist geheel omgekeerd te staan. Nu toch blijkt, hoe alleen bij de rijkste en meest volkomen gemeenschap tusschen het Goddelijke bewustzijn en de typisch gevonden gemeenschap met dit bewustzijn in het eigen zelfbesef van den profect, een spreken met de voorkennisse Gods mogelijk was, gelijk we dit met name in Jesaja 45, maar toch voorts in geheel dezen profetischen pericoop vonden. Van een machinaal beluisteren en boeken is nu geen sprake meer. Er werd veeleer omgekeerd de hoogste profetische ontwikkeling geeischt om in zulk een gemeenschap met het bewustzijn Gods te treden, dat een profetische klaarheid als Jesaja 40—66 ons biedt, door den profeet kon worden te boek gesteld. Als 't beluisteren van een dictaat ware zulk een pericoop de laagste, wijl machinale, uiting van het profetisch doen geweest. Nu daarentegen blijkt het juist de klaarste en zuiverste uiting van een gemeenschap tusschen het Goddelijke en het profetisch bewustzijn te bieden. En juist de taal en vorm, waarin Jesaja 40—66 ons de Openbaring brengt, bewijst op de meest overtuigende wijs, dat 't zoo en niet anders zich bij dezen profeet kan hebben toegedragen.

Dr. A. K.

„Alwaar zij hem kruisigden".

Alwaar zij hem kruisigden, en met hem twee anderen, aan elke zijde één en Jezus in het midden. Joh. 19 : 18.

Hoe aangrijpend ook het lijden van den Christus, dat aan de kruisiging op Golgotha voorafging, moge geweest zijn, toch blijft die kruisiging zelve in het bezwijken van den Man van Smarten de hoofdzaak.

Wat de Christus ons aanbracht is »Vrede door het bloed des Kruises«.

Toch wierp wat voorafging aan Golgotha op dat Kruis zelf reeds een donkere schaduw. Reeds toen Jezus bij Golgotha aankwam, was hij niet meer in zijn normale kracht. Men zag het reeds aan het neerstorten onder het Kruis, dat hij niet meer torsen kon. Zonder nu te zeggen dat Jezus, toen hij bij Golgotha aankwam reeds uitgeput was, toch blijkt uit dit alles hoe geschokt en diep ontroerd onze Heiland reeds toen was, en hoe wat voorafging zijn kracht reeds zoo ernstig gebroken had.

Doch ook al rekenen we hiermede, toch blijft altoos 't Kruis zelf op den voorgrond staan. Het is niet de hof van Gethsemane, het is niet het bespotten in het Rechthuis, maar nog altoos en nog eeniglijk Golgotha dat ons in den diepsten ootmoed, en met den innigsten dank op de lippen, doet nederknielen, om de volle smarten van den Man van Smarte te verstaan.

Ook aan het Kruis zelf droeg die smart een dubbel karakter. Er was in en onder dat kruislijden een doodelijke smart in Jezus *zielsleven*, en in verband hiermede stond de zoo folterende en aangrijpende *lichaams*-smart, die uitkwam in het bloed dat hij voor ons vloeien deed.

Eerst die twee saam vormen de volheid in het lijden van Jezus. Hij leed, niet 't minst ook aan het Kruis, naar lichaam en ziel beide, en er ontbreekt iets aan ons gevoelig meesterven in Jezus sterven, zoo de smart die hij naar het lichaam droeg, op ons geen indruk meer maakt.

Toch is de vergeestelijking die zoo vaak de prediking van het Evangelie zoekt, hierin maar al te vaak schuldig geworden.

Het zielelijden van onzen Heiland is toch vaak zoo sterk en zoo eenzijdig bij 't indenken van zijn lijden naar voren getreden, dat men ten slotte met het lichamelijk lijden van den Man van Smarte nauweijks meer rekent.

Toch mag dit niet.

Het is, en moet blijven: De vrede door *het bloed* des Kruises. En dit *bloed* spreekt van een lijden, in de eerste plaats, naar het lichaam.

Er stond bij het Kruis een officier. In de Evangelien heet dit, dat er een hoofdman over honderd bij stond, en dat deze Romeinsche officier ten slotte zelf uitriep: Waarlijk, deze was Gods Zoon!

Dit doet onderstellen, dat de soldaten die Jezus uitkleedden, hem op het Kruishout nagelden, en toen met het Kruis omhoog hieven, zich op Golgotha van den smaad en van de kwelling, waarin ze anders zoo licht hun lusten botvieren, zullen onthouden hebben. Er mag ondersteld, dat zich het lasterlijk gebeuren in het Rechthuis niet alzoo zal herhaald hebben.

Maar ook zoo behoeft ge er niet aan te twijfelen, of ook op Golgotha waren de beulen van Jezus hardhandig. Gespaard hebben ze Jezus zeer stellig in niets. En zoo gingen ze er dan toe over om Jezus geheel uit te kleeden, want dit was reeds een eerste hardheid van den kruisdood, dat de veroordeelde naakt en uitgetogen voor aller oog moest hangen. Zelfs zijn eigen gewaad mocht onzen Heiland alzoo niet voor het schrijnen van zijn lichaam tegen het ruwe hout van het Kruis vrijwaren. En men kan zich indenken, hoeveel schrammen en wonde plekken reeds hiervan 't gevolg waren.

Maar toch de schier ondragelijke smart trad eerst in, toen de soldaten de zware nagelen, waaraan Jezus hangen moest, door zijn handen en voeten sloegen, om hem zoo vast te nagelen aan het Kruishout. Jezus zelf heeft later zijn jongeren, en vooral Thomas, op de wonde plekken van die nagelen in hand en voet nog gewezen. Dwars door de biddende, zoo vaak zegenende handen, van onzen Heiland hebben die Romeinsche soldaten als zware, dikke pinnen de nagels gedreven. Voel nu zelf hoe gevoelig ons vooral de hand is, en denk u dan in, dat door Jezus beide handen, ruwweg, die harde ruwe spijkers waren heengeslagen, en ge ontwaart al in uw eigen zenuwbesef, wat dit lijden voor uw Heiland moet geweest zijn.

En toch, daarmede *begon* de volle pijn eerst, want door zette die pijn eerst, toen ze Jezus, na hem liggende op het Kruis te hebben genageld, alsnu omhoog hieven, zoodat het geheele lichaam aan die nagels hangen moest, en dat hangen beide zijn handen als doorscheurde.

En toen begon eerst de marteldood, want dit juist heeft het Kruis, dat het den lijder die er aan sterven moet, op zoo bange wijs doodmartelt.

Een sterven op 't schavot, een bezwijken door schot of zwaardslag, is óók bang, doch 't is zóó geschied, en dan treedt de dood in.

Maar het Kruis is zoo heel anders. Het doet den dood zoo langzaam naar het hart sluipen, dat bijna altijd straks het stukslaan van de beenen volgen moest. Het is aldoor die doodelijke pijn, dat in die doornagelde handen gekweld worden. Geen oogenblik zelfs kon dit lijden van 't hangen aan die doorboorde handen gestuit worden. Het is als een zuigen van den dood, die uit de doorboorde handen naar het hart sluipt. En dit geeft dan brandende dorst, en dat drukkend neerhangen van het moede hoofd, en dat 't niet meer uit kunnen houden, en dat er toch geen eind aan komt.

o, Bezie dit Kruis toch niet te oppervlakkig. Gij zijt aan het gezicht van dit Kruis zoo gewend. Maar eerst als ge 't in- en doordenkt, hoe 't met u zelf toe zou gaan, zoo gijzelf er aan waart opgehangen, zult ge er in kunnen meewurstelen, met wat de Man van Smarte aan dat Kruis moet geleden hebben.

Het is zoo, ook die beide anderen die met Jezus gekruisigd werden, leden evenzeer. Maar vergelijk nu de teedere, fijngevoelige natuur van uw Heiland, met den ruwen en robusten aard van die mede-kruiselingen, en ge voelt zelf toch, hoe wat die andere twee leden, met wat Jezus leed niet te vergelijken was.

En dan bij dit bang doorwurstelde lichaamslijden, die er dan menschenblik ooit gissen zal, dat lijden van Jezus in 't dragen van onze schuld en onze zonden en onzen doem. Dat dieper inwendig lijden, waarvan de drinkbeker Hem aan de lippen werd gezet, toen het in Gethsemané heette: „Vader, indien 't mogelijk is, laat deze drinkbeker van mij voorbijgaan!" o, 't moet den Man van Smarten inwendig als verscheurd hebben, tot Hij niet meer kon, en 't bloed in de aderen Hem als een vuur branden ging, en Hij 't zoo hartstochtelijk uitriep: *Mij dorst!*

Dr. A. K.

Amsterdam, 14 April 1916.

Tot wat demonische uiting de oorlogshartstocht een volk prikkelen kan, blijkt wel het best uit de reeks citaten, die de *Avanti*, het hoofdblad der socialisten in Italië, dezer dagen uit de Italiaansche pers meedeelde Indien de *Avanti* niet voor de juistheid der aanhalingen instond, zou men nauwelijks gelooven, dat zulk een schandelijke taal aan een menschelijke pen ontvloeid kon zijn. De *Kölnische Zeitung* vertaalde enkele dezer citaten, die door de *Nieuwe Rotterdammer* werden overgenomen, waaraan wij ze op onze beurt ontleenen:

»Er was een warm bad in zwart bloed noodig na zooveel vochtige lauwheid van moedermelk en broedertranen. Er was een flinke begieting met bloed noodig. Vooreerst zijn er teveel van ons. De oorlog haalt een menigte menschen weg, die slechts leefden omdat zij waren geboren. Hoeveel zijn er, onder de duizenden krengen (woordelijk »carogne"), die in den dood zijn vereenigd en zich nog slechts door de kleur der uniformen onderscheiden, over wie wij behoeven te weenen of die wij ons ook maar behoeven te herinneren? Ik verwed er mijn hoofd onder, dat men om ze te tellen niet al zijn vingers en teenen noodig heeft. — Men houde ons niet om ons gemoed te roeren de tranen der moeders voor! Waar dienen na een zekeren leeftijd de moeders nog anders voor dan om te huilen? De oorlog is bovendien nuttig voor den landbouw en den moednen tijd. De slagvelden geven vele jaren lang een aanzienlijk hoogere opbrengst als welke andere bemesting ook. Wat een mooie kool zullen de Franschen niet eten waar de Duitsche infanteristen zich ophoopen, en wat een dikke aardappels zal men in de eerste jaren in Galicië oogsten! Wij willen den oorlog liefhebben en hem als tijdproevers genieten, zoolang hij duurt".

Terecht schreef de *Avanti* boven deze aanhalingen: Gekken of misdadigers; want men vraagt zich werkelijk af, of hier krankzinnigen dan wel bandieten aan het woord zijn. Ergerlijker verheerlijking van den oorlog, waarbij alle menschelijk gevoel met de voeten getreden wordt, is wel nooit gehoord. En te dieper treft dit, omdat Italië meestrijdt met die volkeren, die juist beweren den krijg tegen Duitschland te hebben aangebonden om aan het militairisme en oorlogsgeweld een einde te maken en voor de beginselen der humaniteit op te komen. We zeggen dit niet om Duitschland geheel van schuld vrij te pleiten, want wat ook door sommige Duitsche schrijvers tot lof van den oorlog gezegd is, kan, al toonde het zeker niet zulk een schandelijk karakter, toch van Christelijk standpunt uit niet anders dan veroordeeld worden. Maar wel wijzen we op deze uitlatingen in de Italiaansche pers, omdat ze aantoonen, hoe het kwaad heusch niet alleen bij één volk schuilt, maar elk der oorlogvoerende volkeren wel de hand in eigen boezem mag steken. De oorlogsfurie die over Europa kwam, heeft hartstochten ontketend, die den mensch beneden het dier doen zinken. Ook het dier kan wreed zijn, maar zijn wreedheid verheerlijken doet het dier niet.

De Psalmen.

In *Der Zeitgeist*, een bijblad van het *Berliner Tageblat* van 10 April 1916, bespreekt Dr. Hans Benzmann een pas verschenen boek van Günther Roeder, waarin deze op populair-wetenschappelijke wijze oorkonden meedeelt, die aan het oude Egypte ontleend zijn en die dienen moeten om een beeld te geven van het religieuze leven van dit oude cultuurvolk. Uit deze oorkonden blijkt wel, dat de religie der Egyptenaren niet op zoo hoog standpunt stond, als men dit zich wel eens voorgesteld heeft. Er zijn enkele hymnen onder, waaruit een hooger religieus gevoel spreekt, zooals de groote Aton-hymne van den Pharao Amenophis IV, die een soort monotheïsme in Egypte wilde invoeren, maar deze vormen een uitzondering, over 't algemeen is de inhoud uit religieus oogpunt onbeduidend en staat de vorm aesthetisch laag. Ze missen, zooals trouwens heel de kunst in Egypte, de warme uiting van het persoonlijke leven en maken den indruk van versteend te zijn. De recensent, die deze religieuse hymnen van Egypte met de Psalmen van Israel vergelijkt, aarzelt dan ook niet aan deze laatsten verreweg den eerepalm toe te kennen. »Wanneer ik de vraag stel, zegt hij, of deze gedichten ons, menschen van den tegenwoordigen tijd, nog iets bijzonders zeggen, of zij evenals de Psalmen uit dichterlijk oogpunt waarde hebben, ligt het antwoord op die vraag reeds gegeven in wat ik vroeger zeide over den onbeduidenden inhoud dezer mythen en het formalistische karakter van deze poëzie. Wie in deze Egyptische hymnen monumentale grootheid en eenvoud, vreemde maar door beeldenrijkdom of door rythmusschoonheid uitmuntende woordkunst en symboliek hoopt te vinden, zal door deze gedichten teleurgesteld worden, ook al zoekt hij daarnaar met al het verlangen van een cultuurmensch naar hem nog onbekende dichterlijke openbaringen uit den vroegsten tijd van ons menschelijk geslacht. Met de Psalmen, de oude Indische hymnen en de mythen en oude liederen van Griekenland laten ze zich in geen opzicht vergelijken."

Ook Herder had in zijn Zum Geist der hebräischen Poësie reeds op de onvergelijkelijke schoonheid en verhevenheid van de Psalmen van Israel gewezen. En elke nadere vergelijking met de religieuze liederen van de volkeren, waarmede Israël in aanraking is geweest, bevestigt weer dit oordeel. Vooral ten opzichte van Egypte is dit van belang, omdat de bakermat van Israel in Egypte stond en men daarom wel beweerd heeft, dat Israël zijn cultuur en religie aan het oude Egypte ontleend heeft. In de Psalmen van Israël klinkt echter een toon, zooals in geen hymne van Egypte beluisterd wordt. Elke vergelijking kan daarom alleen dienst doen om opnieuw ons te toonen, welk een wondere schat in deze Psalmen niet alleen aan Israël, maar aan heel de menschheid geschonken is.

Gelijkheid in de Kerk.

Naar de »De Blijde Wereld«, meldt, heeft de Kerkeraad der Hervormde gemeente te Leeuwarden zich tot de Kerkvoogden aldaar gewend met het verzoek, het plaatskaartenstelsel af te schaffen en de plaatsen in de Kerk geheel vrij te stellen. De Kerkeraad wil gelijkheid in de kerk tusschen arm en rijk.

Metterdaad was de toestand in Leeuwarden dan ook meer dan ergerlijk. Niet alleen dat men de plaatsen verhuurde, maar men had evenals in een schouwburg de zitplaatsen in de Kerk verdeeld in vier rangen, en bij den ingang van het kerkgebouw verkocht men plaatskaarten tegen verschillende prijzen. Wie de beste plaatsen wilde hebben, moest een kwartje betalen, en zoo daalde het af. De minste plaatsen achteraf waren voor de armen, die niets konden betalen.

Al doet het ons natuurlijk vreemd aan, dat de Kerkeraad, die toch de leiding in handen behoort te hebben, niet zelf een besluit neemt om aan dien wantoestand een einde te maken, maar zich met een *verzoek* tot de Kerkvoogden richt, toch zijn we dankbaar dat althans een protest uitging van den Kerkeraad tegen wat een schande is voor Christus' Kerk.

Niets werkt het socialisme zoozeer in de hand, dan wanneer tot in de Kerk toe het verschil tusschen arm en rijk wordt gehandhaafd. Hier, in de Kerk, behoort naar Christus woord de wet te gelden: gij zijt allen broeders! De man met den gouden ring aan den vinger mag, naar het teekenachtige woord van Jacobus, geen eereplaats innemen, terwijl de arme gedwongen wordt zich aan zijn voeten neer te zetten. En het toont wel hoe diep een Kerk is weggezonken, die zoo den tempel Gods tot een huis van koophandel maakt. Leefde Christus nog op aarde, hij zou opnieuw geeselen in de hand nemen om zulke handelaars weg te striemen.

Ook in onze Kerken kan er daarom niet genoeg op toegezien worden, dat dit kwaad in geen enkelen vorm weer binnensluipt. Elke korrel van dezen zuurdeezem moet worden uitgezuiverd. Dat iemand, die hiertoe bij machte is, een bijdrage geeft tot vergrooting van zijn zitplaats in de Kerk, is op zich zelf natuurlijk niet af te keuren, mits daaraan maar nooit een voorrang in de Kerk wordt verbonden. Maar het stelsel van plaatsverhuren, zooals dit op nog vele plaatsen in zwang is, waarbij de een tegen den ander opbiedt en de beste plaatsen gegund worden aan hen, die 't meeste betalen, is in den grond even verderfelijk als het plaatskaartensysteem met zijn vier rangen van Leeuwarden. Een rijke mag in Christus Kerk geen voorrecht hebben boven een arme. Niet bij het verleenen van zitplaatsen, maar evenmin bij huwelijksplechtigheden, bij doop, bij avondmaal, begrafenis of wat ook. Want de armste arme kan in Christus' oog veel hooger staan dan de rijkste rijke. Denk maar aan de gelijkenis van den rijken man en den armen Lazarus.

De Gereformeerden en het orgel.

De heer J. W. Enschedé, die van ons artikel over het orgelspel bij den dienst kennis nam, maakt ons attent op een artikel door hem in Cecilia 1913 gepubliceerd over onze organisten in het eind der 16e en begin der 17e eeuw, waarin hij trachtte aan te toonen, dat de Gereformeerden oudtijds geen principieel bezwaar hadden tegen het orgelspel in de Kerk, maar dat hun strijd tegen het orgel eigenlijk ging tegen de organisten, die gemeenlijk niet met de reformatie meegingen, maar roomsch bleven.

Hoewel we niet ontkennen, dat ook dit motief invloed heeft gehad op de antipathie onzer Gereformeerde vaderen tegen het orgelspel in de Kerk, is het toch niet juist, wanneer de heer Enschedé meent, dat er geen principieele bezwaren achter dit verzet scholen. Natuurlijk kunnen we er niet aan denken, dit hier in den breede met citaten te gaan aantoonen. Het moge daarom voldoende zijn, wanneer we er op wijzen, hoe Calvijn in zijn predikatie over I Sam. 18 wel degelijk het gebruik van muziek-instrumenten en dus ook van orgels in den eeredienst afkeurt. Hij zegt: »het is zeker dat onder de bedeeling der wet groot gebruik is gemaakt van muziekinstrumenten om Gods lof te verheerlijken; maar wanneer we dit thans als iets noodzakelijks weer invoeren, dan keeren we terug tot den ouden dienst der schaduwen en verduisteren we het licht, dat in Gods Zoon verschenen is. Het was daarom in het Pausdom een al te dwaze nabootsing, wanneer ze meenden de tempels te versieren en dienst Gods beroemder te maken, wanneer ze orgels en dergelijke dingen invoerden, waardoor ze het Woord en den dienst Gods ten eerste ontheiligd hebben, doordat het volk meer aan deze uitwendige dingen hechten ging dan aan het verstaan van Gods Woord. Want we weten, dat waar men iets niet verstandelijk in zich kan opnemen, daar ook van geen stichting sprake kan wezen, zooals de Apostel Paulus ons leert, wanneer hij zegt: hoe zal een ongeleerde Amen zeggen op uw dankzegging, wanneer hij het niet verstaat. Wat derhalve onder de bedeeling der wet gebruikelijk was (d. w. z. de muziek-instrumenten bij den eeredienst) kan nu bij ons geen plaats meer vinden, en men moet zich zelfs van deze dingen, die niet alleen overtollig maar ook ijdel zijn, onthouden; het is voldoende, dat men met het hart en den mond, een iegelijk in zijn eigen taal, op zuivere en eenvoudige wijze God lofzingt. Maar de instrumentale muziek was onder de bedeeling der schaduwen met het oog op dien tijd en dat volk geduld, omdat ze, zooals de Schrift zegt, kinderen waren, die deze kinderlijke eerste beginselen nog van noode hadden, maar wie ze nu weer zou willen invoeren, schaft de volmaaktheid af, waartoe het Evangelie ons gebracht heeft en verduistert het volle licht, dat we in Christus onzen Heere verkregen hebben«.

Deze opvatting van Calvijn, die we hier nu hebben weergegeven, is voor onze Gereformeerde Kerken langen tijd beslissend gebleven. Men weet, hoe zelfs Voetius, onze beste Gereformeerde theoloog, nog met hand en tand zich tegen het gebruik van orgels in de Kerken verzet heeft. Eerst Constantijn Huygens heeft in zijn Gebruyck of ongebruyck van 't orgel in de Kerken der Vereenighde Nederlanden in 1641 een lans gebroken voor het gebruik van het orgel, mits uitsluitend tot begeleiding van den zang der gemeente, zooals ook wij dit hebben gedaan.

Wanneer naar aanleiding van het feit, dat de Calvinisten thans het bezwaar tegen het orgelspel hebben afgelegd, in een Hervormde Kerkbode de opmerking werd gemaakt, dat men nu ook wel spoedig den tweeden stap zou doen en naast de Psalmen, Gezangen zou gaan invoeren, is het verband, dat tusschen deze beide gelegd wordt, historisch toch zeker niet juist. Want Constantijn Huygens, de bezielde pleitbezorger van het orgelspel in de Kerk, verklaarde in bedoelde verhandeling met nadruk, dat hij geen »eigen-gemaakte gezangen« in de Kerk wilde laten zingen, opdat »David's juweelen niet in 't gedrang mochten komen« en men blijven zou »binnen Gods boecken, die allen van den hemel gedaelt en van God self zijne verkoren schepselen ingegeven« waren. Terwijl Voetius, die zoo fel tegen het orgelspel optrad, juist omgekeerd verklaarde, dat hij tegen het zingen van »eigen gemaakte« zangen in de Kerk geen principieel bezwaar had.

De nieuwe Kerk te Rotterdam.

De Gereformeerde Kerk te Rotterdam mag geluk worden gewenscht met het prachtige nieuwe Kerkgebouw, dat door de vorstelijke mildheid van de broeders Bos in het Zuiderkwartier verrees en dat een orgel rijk is, dat wel een der schoonste in Nederland is.

Volkomen terecht merkte Dr. A. Kuyper Jr., die de eerste godsdienstoefening in het nieuwe gebouw leidde en daarbij een uitnemende rede hield over het woord van Asaf in Psalm 50 : 2 »Uit Sion, de volkomenheid der schoonheid, verschijnt God blinkende«, op, hoe steeds het inwendige en geestelijke schoon voor de Kerk hoofdzaak moest wezen, en desnoods om dit schoon te behouden het uitwendige schoon moet prijs gegeven, maar het toch een genade Gods is te achten, wanneer beide saamgaan:

Het inwendig schoon moet het meest geroemd, en om den wille der waarheid en heiligheid moet het uitwendig schoon desnoods prijs gegeven worden. Het gaat voor alle dingen om de heiligheid van 's Heeren Huis, en wij moeten liever met de waarheid in een onderaardsche catacombe zijn, dan met de leugen in een gothische kathedraal. Bij Israël, in het Oude Testament, was de eeredienst symbolisch en alzoo aan het schoone ceremonieel gebonden. Maar het voorhangsel is gescheurd, en de Kerk des Nieuwen Testaments heeft God den Heere in geest en waarheid te dienen. De eerste Christenen, levende in den tijd der vervolgingen, kwamen samen in particuliere woningen, in gevangenissen, in catacomben, en zij konden aan fraaie gebouwen niet denken. Maar is de tijd van bange vervolging voorbij, heeft de waarheid getriomfeerd en kan men God weer dienen naar Zijn Woord, dan wordt voor de gemeente van Christus ook het schoone bedehuis gezocht. Men bouwt prachtige kerken, en allerwege verrijzen de kathedralen, byzantijnsche, romaansche, gothische, en men ziet basilieken met het symbool van den kruisvorm, met koepels die de majesteitsgedachte uitdrukken, met fijne spitsbogen die als biddend de handen ten hemel heffen, met hooge torens die als met den vinger naar boven wijzen. Maar toen het inwendig schoon bedreigd werd, en, zooals met het uitdrukte, de kerken van goud maar de priesters van hout waren, toen hebben onze vaderen vrijwillig die schoone kerkgebouwen prijsgegeven en hun God gediend in binnenkameren, in schuren en schepen, in noodkerken en in de open lucht tusschen de hagen, want zij hadden liever kerken van hout met priesters van goud. Maar toen de Heere Rehoboth maakte, verademing en ruimte schonk, toen togen zij weer naar die schoone kerken, richtten die in voor protestantsch gebruik en bouwden zelven nieuwe prachtige kerken, die de bewondering voor den bouwheer opwekten, en een sieraad voor onze steden en dorpen waren.

Zoo hebben ook wij in de dagen der Scheiding en Dolenntie, om het inwendig schoon te behouden, ons laten berooven van onze schoone kerkgebouwen, opdat waarheid en heiligheid zouden triomfeeren. Maar opent de Heere den weg, en schenkt Hij de middelen, dan is het goed en heerlijk weer te denken aan een sierlijk bedehuis, een prachtig kerkgebouw. Dan prijzen wij hen die het voorbeeld van David volgen, die niet zelve in cederen huizen wonen wilde als Gods arke in het midden der gordijnen vertoefde, maar zon en peinsde op eenen prachtigen tempel, dien Salomo zijn zoon bouwen zoude. Hij, de Vorst der aard, is die hulde waard! Wordt aan Gods volk niet alleen genade maar ook eere geschonken, dan kan voor het schoonste bedehuis de beweldadigde gemeente niet dankbaar genoeg zijn. Mits, en dat zij onafwijsbare voorwaarde, de dienst des Heeren zelve in geest en waarheid zij en blijve, de kunst zich nooit met de religie vermenge, laat staan haar verdringe, maar slechts dienstbaar zij om het uitwendig schoon van 's Heeren huis en dienst te verhoogen.

Hierin ligt de beteekenis van dit nieuwe kerkgebouw volkomen juist uitgedrukt. Zoowel de vaderen der Scheiding als die der Dolcantie hebben alles prijs moeten geven, wat op uitwendig schoon bogen kon, om de waarheid te behouden. Dat was een offer, want wie heeft ze niet lief onze prachtige Gothische kerken, door een bestaan van eeuwen voor ons geheiligd. Maar we zijn Jezus buiten de legerplaats gevolgd. En nu schenkt God de Heere na langen druk en een wegsluipen soms in kleine, onooglijke kerkgebouwtjes in achteraf-straten, aan Rotterdams kerk een kerkgebouw, dat op een der schoonst gelegen stadsgedeelten verrijst, dat een sieraad is voor de stad, door prachtige afwerking van binnen uitmunt, en waar een orgelspel zal te beluisteren zijn zooals in de »groote kerk« van Rotterdam nergens.

God schenkt genade en *eere*.

Dat is wel de uitroep, die hier past.

De kinderen des Verbonds.

XXIX.

Meer beteekenis heeft de laatste bedenking, die we daarom afzonderlijk bespreken, en die aldus luidt: wanneer de Christelijke Kerk op grond, dat God de Heere onder Israel beval de kinderen te besnijden, de kinderen toelaat tot den doop, waarom laat ze dan de kinderen niet toe tot het Avondmaal, want onder Israel moesten immers de kinderen evenzeer aan het Pascha deelnemen?

Nu is het volkomen juist, dat evenals de doop de besnijdenis heeft vervangen, zoo ook het avondmaal het Pascha, en wie bij den doop op de ordinantie Gods voor de besnijdenis zich beroept, de ordinantie van het Pascha ook bij het Avondmaal heeft te handhaven. Wel hebben we aangaande het verband tusschen Avondmaal en Pascha niet een zoo stellige en uitdrukkelijke uitspraak in het Nieuwe Testament, als de Apostel in Coloss. 2 : 11 aangaande het verband van doop en besnijdenis ons geeft, maar dat er tusschen beide verband bestaat, blijkt reeds uit het feit, dat Christus het Avondmaal heeft ingesteld aan den Paaschmaaltijd en met blijkbaren terugslag op het bloed van het Paaschlam, dat daarbij vergoten werd, gezegd heeft, toen hij den drinkbeker rondgaf: Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in mijn bloed, hetwelk voor u vergoten wordt (Lucas 22 : 20). Bij elk Avondmaal is dit dan ook de diepste grondtoon, dat »ons Pascha voor ons geslacht is« (I Cor. 5 : 7).

En evenzeer moet worden toegestemd, dat onder Israel als regel gold, dat niet